

Mehmed Zihni Efendi (ö. 1332/1913)'nin İcâzetnâmesi ve Hocası Üzerine Bazı Değerlendirmeler

Ahmet Turan Arslan*

Öz

Mehmed Zihni Efendi (ö. 1332/1913) İstanbul'da doğmuş, büyümüş ve orada yaşayıp ölmüş, son devir Osmanlı âlimlerinin en meşhurlarından biridir. Aynı zamanda devrinin en çok eser yazarlarından. Zihni Efendi'nin, Buhârî ve Müslim'in sahihlerinin basımında büyük hizmetleri olmuştur. Usûl-i Fıkha dair eser yazdığı gibi kaleme aldığı *Ni'met-i İslam* adlı ilmihal de çok faydalı olmuş ve ilgi görmüştür; hala da neşredilmektedir. Arapça öğretimine dâir Türkçe olarak yazdığı çeşitli eserlerden *el-Müntehab* ve *el-Muktedab*, alanında çığır açmış ve İdâdî ve Rüşdiyye Mekteplerinde yıllarca ders kitabı olarak okutulmuşlardır. Belâğat kitaplarında şevâhid olarak kullanılan beyitleri harekeli bir şekilde toplayıp Türkçe olarak açıkladığı *el-Kavlü'l-ceyyid* adlı eseri ise alanında eşsizdir.

Mehmed Zihni Efendi hakkındaki önceki çalışmalarımı yaparken onun kimden okuyup icâzet aldığı konusunu açıklayan bir belgeye ulaşmamıştım. Muallim Hacı Zihni Efendi'nin mekrûkâtı arasında icâzetnâmesini bulmamla hocasını tesbit etmiş oldum. Bu makalede ise önce icâzetnâmeler hakkında kısa bilgi arz ettikten sonra onun icâzetnâmesi ve hocası hakkındaki bazı mülâhazalarımı belirttim.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Zihni, *Ni'met-i İslam*, *Müntehab*, *Muktedab*, icâzetnâme.

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İstanbul/Türkiye, atarslan@fsm.edu.tr, orcid.org/0000-0001-5578-2183

An Analysis of Mehmed Zihni Efendi's (d. 1332/1913) Ijazah and His Ustaz

Abstract

Mehmed Zihni Efendi (d. 1332/1913) was born, grew up, and passed away in Istanbul and is one of the most famous late Ottoman scholars. He is also the author of many scholarly works on Islamic sciences. Zihni Efendi had excellent services in the publication of the Sahih al-Bukhari and Muslim. As he wrote a book on Usul al-Fiqh (The Methodology of Islamic Law), He also wrote a book explaining the principle of Islam called Nimet-i Islam. This book was also very useful and attracted attention and is still propagated. Among the various works he wrote in Turkish on teaching Arabic, al-Muntakhab and al-Muqtadab broke new ground in their field and were used as textbooks for years in İdadi (the general name of Ottoman middle schools) and Rüşdiye (the general character of Ottoman high schools). His work al-Qawl al-Jayyid, in which he collected the couplets as shawahid in rhetoric books and explained them in Turkish, is unique in its field.

While doing my previous studies on Mehmed Zihni Efendi, I needed help finding a document explaining the subject from whom he had studied and received his ijazah. When I saw the ijazah of Muallim Hacı Zihni Efendi among his letters, I identified his Ustaz. After giving brief information about ijazah in this article, I've stated some of my thoughts about his ijazah and Ustaz.

Keywords: Mehmed Zihni, *Nimet-i Islam*, *al-Muntakhab*, *al-Muqtadab*, ijazah.

İcâzet kelimesi sözlükte Arapça (c-v-z) kökünden olup “if’al” bâbından masdardır. Mânâsı izin ve ruhsat vermektir. Sözlükte daha başka mânâlarının yanında icâzet kelimesi ıstılâh/terim ilk defa olarak hadis âlimlerince bir hadisin rivâyet edilmesi için şifâhen veya kitâbeten (sözlü veya yazılı olarak) izin verilmesi anlamında kullanılmıştır. Daha sonraları diğer ilim dallarında da kullanılır olmuştur.¹

“İcâzetnâme” ta‘biri yukarıda belirtildiği gibi Arapça olan “icâzet” ve Farsça kitap ve mektup manalarına gelen “nâme” kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu şekliyle Osmanlı kültürünün hâkim olduğu bölgelerde ve İran taraflarında kullanılmıştır. İcâzetnâme, bir hocanın yanında tahsilini tamamlayan veya bir kitabı okuyup öğrenen bir öğrenciyeye ders okutabilecek veya sanatını yapabilecek seviyeye geldiğini göstermek üzere verilen yazılı belge, izin kağıdı, bir çeşit diploma ve şehâdetnâme demek olur.²

Öte yandan icâzetnâme tasavvuf alanında da bir şeyhin, başkalarını irşad edecek seviyeye geldiğine kanaat getirdiği bir dervişin tarikate girmek isteyenleri irşad edebileceğine dair yazılı veya sözlü izin verdiği, belge anlamında da kullanılmıştır. İcâzetnâmeler hattatlık ve diğer meslekler için de verilirdi.³

Bilindiği gibi zamanımızda yükseköğretim müesseselerinde öğrenim görenler, bu müesseselerden bir şehâdetnâme/diploma almaktadırlar. Halbuki eskiden medreselerde öğrenim görenler, tahsil ettikleri ilimlerden, okudukları

1 M. Uğur Derman, “Türk Yazı San’atında İcâzetnâmeler ve Taklid Yazılar”, *VII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 25-29 Eylül 1970)*, *Bildiriler*, II, Ankara, 1973, s. 716, 728; Ahmet Turan Arslan, “Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî’nin Verdiği Bazı İcâzetnâmeler”, *Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri*, 11-12 Temmuz 1992.

2 Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul, 1971, s. 12-20; İbrahim Mustafa ve diğerleri, *el-Mu’cemü’l -vasit, (c-v-z) maddesi*, İstanbul, Ofset Basım, Çağrı Yayınları, 1980.

3 Bu konuda tafsilat için bakınız: M. Zâhid el-Kevserî, *et-Tahrîru’l-vecîz fi mâ yebteğîhi’l-müstecîz*, baskı yeri yok, 1360h, s. 3; aynı mlf; *a.g.e.*, neşreden, Abdulfettah Ebû Gudde, Haleb, Mektebü’l-matbû’âtü’l-İslâmiyye, 1413h/1993m (M. Zâhid el-Kevserî’ye ait başka icâzetler ile birlikte); Mükrimin Halil Yınanç, “İcâzetnâmeler ve Seyyid Şerif Cürçânî”, *Tarihten Sesler (Aylık Tarih Mecmuası)*, cilt I, sayı 8/9, İstanbul, 1943, s. 9; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul, 1971, s. 12-20; M. Uğur Derman, “Türk Yazı San’atında İcâzetnâmeler ve Taklid Yazılar”, *VII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 25-29 Eylül 1970)*, *Bildiriler*, II, Ankara, 1973, s. 716, 728; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986, s. 158; İsmail E. Erünsal, (söyleşi: Halil Solak), *Yirmi İki Mürekkep Damlası Osmanlı Sosyal ve Kültür Tarihi Üzerine Sohbetler*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2021, s. 355-359, 412-416; İsmail Kara, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not*, gözden geçirilmiş 7. bs., İstanbul, Dergah Yayınları, 2022, s. 47-51, 62.

kitaplardan yetkili olduklarını bildiren icâzet/icâzetnâme alırlardı. Yani hangi ilmi hangi hocadan okuduysa o ilme ait icâzetini o hocadan alırdı. İcâzetnâmeyi veren müderrise “mücîz” (icâzet veren), icâzet alan talebeye de mucâz (icâzet verilen) denirdi. Bir hocadan böyle bir icâzetnâme isteğinde bulunan kişi de müstecîz diye adlandırılırdı.

Derslerini tamamlayan öğrencilerine icâzet vermek isteyen hocalar bir törenle genellikle bir camide icâzetlerini tevzi ederlerdi. Böyle toplu bir tören yapma imkanı bulunmayan durumlarda da müderris talebenin isteği üzerine veya icâzete ehil gördüğü öğrencisini çağırarak hazırlanmış olan icâzeti ona verirdi.⁴

Zamanımızda öğretim müesseselerinde verilen diplomalarda öğrenci isminin belirtilmesi, sonunda da diplomayı veren kurumun adı, mührü ve yöneticisinin adı ve imzası yer alması yanında, eskiden verilen icâzetnâmelerde de besmele, hamdele ve salve cümlelerinden sonra mucîz hoca, icâzet isteyen veya ehil gördüğü, müstecîzin adını, babasının adını ve çoğu zaman memleketinin adını belirten kelimeler yer alırdı. Daha sonra icâzeti veren hoca bu ilmi/ilimleri kimden/kimlerden aldığı tek tek isim zinciri halinde belirtirdi. Bu silsile peygamber (s.a.v.)’e ulaşırdı. Genellikle onun da bu ilimleri Cebrail isimli vahiy meleğinden O’nun da Allahu teâlâ’dan aldığı belirtilirdi. Sonra da hocanın mucâza tavsiyeleri ve duaları yer alırdı. Çoğunlukla öğrenci tarafından kopya edilen icâzetnâmenin sonunda, mucîzin adı, baba adı ve nisbesi bizzat hocanın kendi eliyle yazılırdı. Ondan sonra da hocanın mührü yer alırdı. Bazı icâzetnâmeler bu kalıplara uymadan da, Allah’ın adını, O’na hamd etmeyi, peygamber (sav)’e salavâtı ifade eden kısa cümlelerden sonra mucâzin adını ve mucîz müderrisin isim ve mühürlerini ihtivâ ederdi.

İcâzetnâmeler, mucîz ve mucâzin biyografileri için olduğu gibi icâzet veren hocanın yaşadığı döneminin ilim ve kültür seviyesini, bu faaliyetlerin yapıldığı şehirleri, medreseleri, ilim adamlarının birbirleriyle olan ilgilerini bildiren ifadeler ihtivâ etmesi açısından mühimdirler.

4 Burada bu konuya bir misal olması veya bir hatıranın tescili kabilinden olmak üzere merhum Emin Saraç hocamdan duyduğum bir hatırayı zikretmek isterim: “Merhum hocam Zâhid (el-Kevserî) Efendi; öyle uygun gördüğü için Kahire’de vefatından 20 (yirmi) gün önce beni çağırdı ve icâzetnâmemi verdi”. Merhum Muhammed Emin Saraç hocam da Osmanlı Devleti Şeyhülislamlarından Mustafa Sabri Efendi (Kâhire, 1954) zamanında Ders Vekili olarak görev yapmış olan Düzceli Muhammed Zâhid el-Kevserî (ö. Kahire, 1952)’den almış olduğu *et-Tahrîru l’-vecîz fi mâ yebteğîhi l’-müstecîz* adını taşıyan icâzetine istinaden İstanbul’da Fatih Sultan Mehmed Câmii’nde yirmi iki Ramazan 1399 (16 Ağustos 1979) yılında çarşamba günü sabah namazından sonra müezzin mahfilinin sağ tarafında bulunan orta pencerenin önünde oturarak, bu abd-i âcize icâzetini verdi.

Osmanlı medreselerinden icâzetnâme uygulaması sadece el-‘ulûmü’l-âliyye (sarf, nahiv, belâğat, mantık dil ve edebiyat gibi başka ilimlerin öğrenilmesine yardımcı olan âlet ilimleri) ve el-‘ulûmü’l-‘âliye (yüksek dîni ilimler) sahâlarında tahsil yapanlara mahsus değildi. Astronomi, tıp, cebir ve geometri gibi alanlarda da icâzetnâme verilmekteydi.⁵

Arap ülkelerinde de icâzetnâme mânâsında el-icâze, es-sebet veya el-meşyaha tabirleri kullanılmıştır. Özellikle Mağrib ülkelerinde (Tunus, Fas, Cezayir) bu mânâda el-bernâme kelimesi de kullanılmıştır.⁶

İcâzetnâmelerden bazıları, zikredilen hocaların tercüme-i halleri hakkında yeterli sayılabilecek malumat ihtiva etmektedirler. Bunlardan Muhammed Zâhid el-Kevserî (ö.1371/1952)'nin *et-Tahrîru 'l-vecîz fi mâ yebteğîhi 'l-müstecîz* adıyla kaleme aldığı icâzetnâmesi, özellikle bizim ülkemizde yaygın olan icâzetlerde adı geçen ilim adamları hakkında biyografi kitaplarında bulunamayacak bilgiler vermektedir. Özellikle talebesi merhum Abdülfettah Ebû Gudde'nin neşre hazırladığı indeksli baskısı önemlidir. Bu konuda Zâhid el-Kevserî'nin icâzet silsilesinin ulaştığı âlimlerden meşhur İbni Âbidîn (ö.1252/1836)'in icâzeti de ihtivâ ettiği hoca silsilesinin biyografileri hakkında kıymetli bilgiler içermektedir.⁷ Fas'tan Hindistan'a kadar İslam ülkelerinde yaygın olan icâzetnâmelerdeki yaklaşık yüz on üç icâzette yer alan âlimlerin tercüme-i halleri hakkında en kapsamlı bilgileri içeren çalışma ise –tesbit edebildiğimiz kadarıyla- Abdülhayy el-Kettânî'nin muhteşem eseridir.⁸

Bundan yaklaşık otuz sene kadar önce bazı icâzetnâmeleri yayınlamaya çalıştığım zaman⁹ Ebu'l-‘ulâ Mardin'in elde ettiği bazı âlimlerin icâzetnâmelerinin

5 Bkz: Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, I-II, İstanbul, İz Yayıncılık, 1997, s. 347-8; 28.

6 İbn Cemâ'a, *Meşyehatu Kâdı 'l-kudât Bedreddin İbni Cemâ'a*, thk. Muvaffak Abdülkadir, Beyrut, Dâr'l-Garbi'l-İslâmî, 1408h; İbn 'Âbidîn, *Sebetü 'bni 'Âbidîn*, thk. Muhammed b. İbrahim el-Hüseyin, Beyrut, Dâru'l- beşâiri'l – İslâmiyye, 1431h-2020 m; Kasım b. Yusuf et-Tecîbî es-Sebtî, *Bernâmecü 'r-Tecîbî*, thk. Abdulhafiz Mansur, Tunus, ed-Dâr'ul – Arabiyyetu li'l-kitâb, 1980.

7 Bkz: İbn Âbidîn, *Sebetü 'bni 'Âbidîn*, tahkik Muhammed b. İbrahim el-Huseyin, Beyrut, Daru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1403h/1983m.

Not: Benim icâzet silsilemin İmam-ı Birgivi'ye ulaştığını bu eserden öğrenmiş oldum. Bu konuda bana bilgi veren aslen Kongo'lu olan Dr. Recep Mutambayi'ye teşekkürlerimi de burada ifade etmek isterim.

8 Abdülhayy b. Abdülkebir el-Kettânî, *Fehrasu'l-fehâris ve 'l-esbât ve mu'cemu'l-me'âcim ve 'l-meşyehât ve 'l-müselselât*, nşr. Hasan Abbas, 2. bs., I-III, Beyrut, Dâru'l-garbi'l İslâmî, 1402h/1982m.

9 Ahmet Turan Arslan, “Kemâleddin İbnu'l-Hümmam (790-861h/1388-1475 m) Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri”, *Kemâleddin İbnu'l-Hümmam Hayatı, Eserleri ve İlmi Kişiliği (25-26 Mayıs 1991)*

resimlerini meşhur ve muhalled eseri olan *Huzur Dersleri*'nde¹⁰ neşretmesinden başka icâzetnâme konusunda hemen hemen bir akademik çalışma yok gibi idi. Bu çalışmayı yapmaya başladığımda ise icâzetnâmeler hakkında bazı Türkçe ilmî çalışmalar yapıldığını ve bazı ilim adamlarına ait icâzetlerin ise neşredildiğini¹¹ görmekten memnuniyet duyduğumu belirtmek isterim.

Öte yandan bazı yeni icâzetnâme neşirlerine de rastlamaktayız. Mesela merhum hocamız Prof. Dr. Bekir Topaloğlu da son senelerde neşredilen hâtırâtında imam-hatip okuluna talebe olarak başlamadan önceki özel tahsilini bitirdikten sonra hocasından aldığı iki icâzetnâmesini orijinalleri ve tercümeleleriyle birlikte neşretmiştir.¹²

Sempozyum Tebliğleri, Sivas, 2007, s. 11-16 (İbnu'l-Hümâm'ın kendi eliyle yazdığı 1 sayfalık icâzetnâmenin orijinali tebliğlerin birinci baskısında tebliğ sonunda neşredilmişken bu ikinci baskısının kapak sayfasına konulmuştur; bu icâzetnâme metni daha sonra İbnu'l-Hümâm'ın *Zâdü'l-fakîr* (thk. Sâid Bekdaş, Beyrut, Şeriketü dâri'l beşâiri'l-İslamiyye, 1435/2013, s. 50-52) isimli risâlesini neşreden Sâid Bekdaş tarafından aynı risâle içinde neşredilmiştir); a.mlf, "Ahmed Ziyâeddîn Gümüshânevi'nin Verdiği Bazı İcâzetnâmeler", *Ahmed Ziyâeddîn Gümüshânevi Sempozyum Bildirileri*, 11-12 Temmuz 1992, s. 109-117; a.mlf, "Harput'ta Bir Âlim Sülâlesi: Efendîgil Ailesi", *Dünü ve Bugünüyle Harput*, II, Elazığ, 1999, s. 77-102.

10 Ebu'l-ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, haz. İsmet Sungurbey, II-III, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1966.

11 Bu akademik çalışmalardan beni haberdar edip bana gönderen sayın Doç. Dr. Kadir Ayaz'ı burada şükranla anmak isterim. Bu makaleleri burada zikretmemin de faydalı olacağını düşünüyorum: Kadir Ayaz, "Zâhid el-Kevserî'nin İcâzetnâmesinde Yer Alan İsnadların Osmanlı Anadolu'sundaki Tarihçesi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 2015, s. 63-102; Mesut İdriz, "İslam Eğitim Anlayışında İcâzet Geleneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 2003, s. 169-188; Muhittin Düzenli, "İslam Rivâyet Geleneğinde İcâzet", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, Samsun, 2004, s. 265-300; Talip Ayar, "Bir Osmanlı Müderrisinin İcâzetnâmesi ve Tarihî Kaynak Değeri Üzerine Bazı Mûlahazalar", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkic*, 9/1, Ankara, 2014, s. 43-62; İrfan Görkaş, "Bolvadinli Ahmet Fevzi Efendi ve Konyalı Mehmet Vehbi'nin İncelenmesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 26, 2009, s. 247-263; Durmuş Arslan, "Abdülhamid Rüştü (Görücü) Efendi (1860-1923) ve İcâzetnameleri", *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt XV, sayı 1, Sivas, 2011, s. 403-426; Ercan Alkan, "Kelâmî Dergâhı Postnişîni Es'ad Erbilî'nin Şeyh Mustafa Efendi'ye Verdiği İcâzetnâme", *Hulûsî Divânı*, haz. Veysel Akkaya, İstanbul, Mavi Yayıncılık, 2005, s. 183-190; Kadir Ayaz, "Bandırmalı Küçük Hâmid Efendi'nin Hadis İcâzetleri ve Câmîu' rivâyâtî'l-fehâris ve lâmiu' icâzâtî ehli'l-fevâris Adlı Eserindeki Rivayet Birikimi", *Osmanlı'da İlm-i Hadis*, İstanbul, İsar Yayınevi, 2020, s. 387-428.

12 Bekir Topaloğlu, *Günlerim Böyle Geçti "Hatıra ve Günlükler"*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2021, s. 48-58, 661-670.

Mehmed Zihni Efendi Kimdir?

a. Adı ve Vazifeleri

Asıl adı Mehmed olup “Zihni” mahlasını ise ona, hocası vermiştir. Doğum tarihi 16 Recep 1262 hicri/27 Haziran 1262 Rûmî/1846 mîlâdî Cuma günüdür. Zihni Efendi, İstanbul’da Vefa semti yakınında bulunan Hızır Bey mahallesindeki evlerinde doğduğunu kendisi bildirmektedir. Babası ise Kaymakam Reşîd Efendi’dir. 1314/1896 yılında ise, Beylerbeyi’nde Şemsi Bey sokağındaki köşkü alıp oraya yerleşmiş olduğu ve hayatının sonuna kadar burada yaşadığı anlaşılmaktadır (Ni’met-i İslâm, ikinci baskı, s.30).

Öğrenimini tamamladıktan sonra Mehmed Zihni Efendi ilk olarak Meclis-i Vâlâ Mazbata Odası’nda mülâzım olarak görevlendirildi (Rebîul-âhir 1280/Eylül 1864). Bundan dört sene sonra ise Takvîm-i Vekâyî gazetesinde kâtip ve musahhîh olarak çalışmaya başladı. Bu vazifede on bir sene çalıştıktan sonra Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultânî)’nde Arapça ve Din Dersleri öğretmenliğine geçti. 15 Teşrinievvel 1299/28 Kasım 1883’te Galatasaray Lisesi’ndeki öğretmenlik görevi üzerinde kalmak şartıyla Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne’de Usûl-i Fıkıh, 1310/1892’de de Arapça hocalığına getirildi. Muallim Mehmed Zihni Efendi Mekteb-i Mülkiyye’deki Fıkıh Usûlü hocalığında rûmî tarihle 31 Mayıs 1322’de, Arapça hocalığından ise 1 Eylül 1322/14 Haziran 1906’da ayrıldı. Buna göre Mehmed Zihni Efendi yirmi üç yıl Mekteb-i Mülkiyye’de müderrislik yapmış olmaktadır. Müderrisliği devam ederken 1309/1891 yılında beş üyeden oluşan Tedkîk-i Müellefât Komisyonu üyeliğine, yine üzerindeki vazifeleri devam etmek şartıyla Meclis-i Kebîr-i Maarif üyeliğine sonra da başkanlığına getirildi (1312/1894-5).

b. Ölümü

Hacı Mehmed Zihni Efendi Meclis-i Kebîr-i Maarif üyeliği devam ederken 17 Muharrem 1332/17 Aralık 1913 Çarşamba günü İstanbul’da Beylerbeyi’ndeki evinde ruhunu Rabbi’ne teslim etmiş; cenaze namazı Beylerbeyi Camii’nde kılınarak Küplüce Mezarlığı’ndaki aile kabristanına defnedilmiştir. Kabrindeki levhada “Muallim Zihni Efendi Tevellüdü 1262 Vefatı 1332” ibaresi yazılmış bulunmaktadır.

Ölüm haberi o günün basın organlarının hemen tamamında yer almış olup büyük bir üzüntü uyandırmış ve şair dostları mersiyeler kaleme almışlardır.¹³

13 *İkdam (Gazetesi)*, numara 6041, 18 Muharrem 1332/5 Kânûn-i Evvel, 1329/18 Kânûn-i Evvel Efrenci 1913, Perşembe s. 40; (İpekli) Hafız İbrahim, “Büyük Üstâd Hacı Zihni Efendi Merhum”, *Sebilürreşad (Mecmuası)*, 26 Muharrem 1332, sayı 276, s. 247.

c. Çocukları

Zihni Efendi'nin hayatının günümüzle olan bağlantısını sağlamak için aile fertleriyle ilgili kısaca bilgi vermenin faydalı olacağını uygun gördüm:

Mevhibe Hanımla evlenmiş olan Zihni Efendi'nin Hâdiye, Selma ve Ali Ra'nâ adlarında üç çocuğu vardır. Bunlardan Hâdiye Hanım Dr. Binbaşı Rıfat ile evlenmiş, Selma Hanım ise 14 yaşında iken ölmüştür.

Oğlu Ali Ra'nâ 1299/1882 yılında İstanbul'da doğmuş, 1900 yılında Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuştur. Almanya'da yüksek tahsilini tamamlamıştır. 1905 yılında Hatice Şevkiye Hanım'la evlenen Ali Ra'nâ Bey'in Abdülhak Tayfur Zihni ve Ferhan Nezâhet adlarında iki çocuğu olmuştur.

1912'de İstanbul posta müfettişi olan Ali Ra'nâ, 1918 yılında ise Posta Umûru Müdürlüğü'ne getirildi. Soyadı kanunu çıktıktan sonra Tarhan soyadını alan Ali Ra'nâ, TBMM'nin üçüncü döneminde Samsun Milletvekili seçilmiş; 4., 5., 6. ve 7. dönemlerinde de İstanbul Milletvekili olmuştur. Ali Ra'nâ Tarhan Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk Gümrük ve İnhisarlar (Tekel) Bakanı olarak tayin edilmiş ve 31 Aralık 1931'den 26 Mayıs 1939 tarihine kadar aralıksız bu görevinde kalmıştır.

6 Haziran 1939'da getirildiği CHP müstakil grubunun başkan vekilliği görevini 11 Mayıs 1946 tarihine kadar sürdürmüştür. 1939'da üstlendiği Kızılay Derneği Başkanlığı görevini 1950 yılına kadar devam etmiştir.

Yukarıda zikrettiklerimizden başka resmi görevler de ifa etmiş olan Ali Ra'nâ Tarhan 25 Mart 1956'da İstanbul'da ölmüştür.¹⁴

d. Eserleri

Mehmed Zihni Efendi son devir Osmanlı âlimlerinden çok sayıda eser kaleme alan kimselerden biri hatta önde geleni idi diyebiliriz. Zihni Efendi Fıkıh, Fıkıh Usûlü, Arap Dili ve Edebiyatı, Kelam, Kur'an ilimleri, Hadis, Dinler Tarihi, Terâcim-i Ahval ve Tasavvuf alanlarında birçok kitap yazmış ve çoğunu hayatında neşretmiştir. Bunlardan en çok tanınmış olanları Arapça öğretimine dair yazdığı *el-Müntehab* ve *el-Müktedab* ile geniş bir ilmihal kitabı diyebileceğimiz *Nimet-i İslam* adlı kitaplarıdır. Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinin harekeli olan basımında gösterdiği dikkat ve sayfa kenarlarındaki açıklamaları, hadis alanında çalışanların hâlâ dikkatini çekmektedir.

14 Mehmed Rebî'î Hâtemî, *Teşrifat Meraklısı Beyzâde Takımının Oturduğu Bir Semt Beylerbeyi*, II, s. 338-339; Ahmet Turan Arslan, *Son Devir Osmanlı Alimlerinden Mehmed Zihni Efendi*, s. 63-75

Zihni Efendi'nin eserleri hakkında ulaşabildiğim bilgileri daha önceki çalışmalarımda tafsilatlı bir şekilde yazmıştım.¹⁵ Eserlerinin müsveddeleri arasında sonradan bulduğum *Şerhu Teshîli 't-tahsîl* öğrencilerimden Murat Dinler tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışıldı.¹⁶ İbrahim el-Hayderî'nin tasavvuf alanındaki risâlesinin tercemesi ise neşre hazırlanmaktadır. Öğrencilerine Akâid dersi için hazırladığı *Düstûru 'l-muvahhidîn* adını verdiği eserin müsveddesinin üç forması Ahmet Turan Arslan'ın özel kütüphanesinde olup, bir formasının ise merhum Şevket Eygi'nin kütüphanesinde bulunduğunu kendisinden duymuştum. *Feyz-i Yezdân* ise tarafımdan neşre hazırlanmış ve İFAV yayınları arasında 2010 yılında 2. baskısı neşredilmiştir.

Mehmed Zihni Efendi'nin Hocası Kimdir?

Oğlu Ali Ra'nâ Bey'in bildirdiğine göre Zihni Efendi önce cami derslerini okumaya başladı. Zihni Efendi hakkındaki kitabımı yazarken hangi hocalardan okuduğu ve kimden icâzet aldığı hakkında bir bilgi ve belgeye ulaşamamıştım. Ancak metrukâtının arasında icâzetnâmesini bulunca hocasının ismini öğrenmiş oldum. İcâzetnâmenin baş taraflarında Mehmed Zihni Efendi'nin ismi, sonunda da hocasının kendi eliyle yazdığı şu mealdeki ibâre yer almıştır. “Bu sözleri Rabbinin nimetlerine muhtaç Kütahyalı Abdurrahman b. Muhammed –ki, Allah her ikisine de mağfîret eylesin!- (diliyle) söylemiş, kalemiyle de yazmıştır”.

Mühür (es-Seyyid Abdurrahman el-Fevzî)

Zihni Efendi'nin Hocası Abdurrahman Fevzi (1217/Kütahya 1802-İstanbul Zihicce 1281/1864) Kimdir?

Kütahyalı Hoca Abdurrahman Fevzi Efendi hakkında şimdiye kadar yazılanlar, kendisinin *Mikyâsü 'l-lisân Kıstâsü 'l-beyân* adlı bilinen tek kitabının baş tarafına muhtemelen oğlu Mustafa Safvet tarafından yazılanlara dayanmaktadır.¹⁷Buna göre başka bir Abdurrahman Efendi ile isim benzerliği yoksa, Seyyid Abdurrahman Kütahyalı olup Halvetî ve Rifâi tarikatlerine

15 Bkz: Ahmet Turan Arslan, *Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999; a.mlf, “Vefa'da Doğup Büyümüş Bir âlim: Mehmed Zihni Efendi”, *Bir Semte Vefa*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2009.

16 Murat Dinler, *Mehmed Zihni Efendi'nin Şerhu Teshîli 't-tahsîl Adlı Eseri (inceleme ve tahkik)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), danışman Ahmet Turan Arslan, FSMVÜ SBE Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2013.

17 Kütahyalı Abdurrahman Hoca, *a.g.e.*, İstanbul, 1299, s. 22; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333, s. 383; Kütahyalı Abdurrahman Efendi, *a.g.e.*, bugünkü dile çeviren Ali Ulvi Elüve, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1942.

mensuptur. Babası Sâdıkzâde Mustafa Efendi'den ilk dini bilgileri aldıktan sonra İstanbul'a giderek (1828) medresede öğrenimini tamamladı. İmamzâde Esad Efendi'den icâzet aldıktan sonra (1249/1833) ilmiye rütbesi almak için girdiği imtihanda başarılı bulunarak İstanbul müderrisliğine atandı. Ertesi yıl Harbiye Mektebi'nde Arapça ve tarih öğretmenliğine başladı (1250/1834). 1275/1858'de Sofya kadılığı (mevleviyeti) rütbesine yükseltildi. Harbiye'den emekli olduktan bir yıl sonra vefat etti (1281/1864). Eyüp'te Abdülvedud Tekkesi haziresine defnedildi.¹⁸ Biyografisi ve şahsiyeti hakkında eserinin kısa girişinde bilgi verilmekte olup, ilmi yeterliliği, ahlaki meziyeti ve kavrayışının kıvraklığına işaret edilmektedir.¹⁹

Hoca Abdurrahman Efendi ile Mehmed Zihni Efendi'nin birbirine hoca-talebe olmaları zaman itibariyle mümkündür. Ancak gördüğüm kaynaklarda Abdurrahman Efendi'nin icâzeti İmamzâde (Muhammed Es'ad Efendi)'den aldığı bildirilmekteyse de Abdurrahman Efendi, Mehmed Zihni Efendi'ye verdiği icâzetnâmede, kendisine icâzet veren hocanın ismini Yakovalı Bayram/Behram oğlu Ali (Fikri) (ö. 1293/1876)²⁰ şeklinde yazmıştır; Behram oğlu Ali'nin de icâzeti Giridli Hasan oğlu Süleyman'dan aldığını bildirmektedir. Giridli Hasan oğlu Süleyman ise, İmamzâde Muhammed Es'ad'dan icâzet almıştır. Buna göre ilk kaynaklarda ve onlardan nakilde bulunanlarda, isimlerin tesbitinde bazı zühullerin bulunduğu görülmektedir. Burada İmamzâde diye meşhur olan zât hakkında tesbit ettiğimiz şu kısa bilgi notunu da buraya kaydetmemin faydalı olacağını düşünüyorum: Muhammed Es'ad'ın babasının adı Ahmed, onun babası Ali, onun babası Mahmud olup aslen Konya'lıdır. Babası İstanbul'da Zeyrek Camii'nde imam idi. Bu sebeple İmamzâde (İmamoğlu) diye meşhur olmuştur. Kendisi hicrî 1267/1851 yılında vefat etmiştir.²¹

18 10 Haziran 2023 Cumartesi günü İstanbul - Eyüp'te bulunan Abdülvedud türbesi'ne bizzat gittim. Öğrendiğime göre türbe önceden Eyüp'e giderken yolun sağında imiş; 1970 lerde Ha-
liç Köprüsü yapılırken yolun sol tarafına nakledilmiş; civarındaki mezarlar da türbenin yeni
yerindeki haziresine nakledilmiş. Türbe haziresinde bulunan mezarları tek tek inceledim fakat
Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendinin kabrine ve taşına rastlayamadım. Ayrıca nice mezar
taşları parçalanmış ve öteye beriye öbek öbek yığılmış vaziyette olduğu görülmüştür.

19 Mustafa Koç, "Abdurrahman Fevzi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, I, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 27-29.

20 Yakovalı Behramoğlu Ali'den icâzet alan talebelere biri de, Reisu'l-ulemâ Tikveşli Ribalzâ-
de Yusuf Ziyâeddin Efendi ve Priştineli Arnavut Hacı İlyas Efendi'dir. Bkz: Muhammed Zahid
el-Kevserî, *a.g.e.*, s. 72-73; Ahmet Turan Arslan, *Son Devir Huzur Hocalarından Ahmed Nuri
Efendi*, İstanbul, Alemdar Ofset, 2008, s. 35-47.

21 Muhammed Zahid el-Kevserî, *a.g.e.*, s. 24, 25, 72, 73.

Burada Abdurrahman Efendi'nin babasının ismi olarak kitabının mukaddimesinde Mustafa, icâzetnâmede ise Muhammed diye zikredilmesi hususu mübhem kalmaktadır. Bu konuyu açıklığa kavuşturacak başka bir bilgi ve belgeye ihtiyaç göstermektedir.

Mehmed Zihni Efendi'nin İcâzetnâmesinin Tercümesi

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Hamd (övmek) Allah'a mahsustur ki, bize bilmediklerimizi öğretti ve ilimleri öğretmekle bizi mutlu etti ve (bize bu nimeti) ikram etti.

Salât (duamız) ve selamet, milletleri irşâd edici olan Muhammed'e ve onun âline (aile ferdlerine) ve ashâbına olsun.

Şimdi, bil ki, -Allahu Teâlâ seni de bizi de kendisine itaat etmeye muvaffak eylesin!- yüce kerametlere, yüksek makamlara, değerli rütbeler ve ebedi mutluluğa erişmenin yolu şerefli ilimdir. Zira o (Peygamber) –salât/dua ve selam ona olsun!- şöyle buyurmuştur: Bir kimse ilim öğrenmek üzere bir yola girerse Allah ona cennete giden bir yolu kolaylaştırır. Melekler ilim öğrencisinin yaptığı işten duydukları memnuniyet sebebiyle kanatlarını (ona hizmet için) sererler.

Âlim olan kişi (öyle bir dereceye sahiptir ki) sudaki balıklara varıncaya kadar göklerde ve yerde bulunan varlıklar onun için istiğfar ederler, bağışlanma talebinde bulunurlar. Âlimin âbide olan üstünlüğü, ayın on dördüncü gecesindeki dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.

Şüphesiz ki, (sadece) ibâdetle meşgul olan zâhid, kirişi olmayan yay gibidir. Muhakkak olan şudur ki, âlimler peygamberlerin vârisidirler. –Allah'ın rahmet ve selâmeti ona olsun!- (Peygamber) şöyle buyurdu: Bir kimse Allah'ın dînini iyice anlamaya çalışırsa Yüce Allah onun din ve dünyası için yetecek imkânlar yaratır. Allahu Teâlâ buyurmuştur ki: “Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediğini öğretti. Sana Allah'ın lütfu (ve yardımı) çok büyüktür.” [en-Nisâ suresi, 113].

Yüce Allah (yine) şöyle buyurdu: “Andolsun ki, biz Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik ve onlar: ‘Bizi, inanan kullarının birçoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun’ dediler.” [en-Neml suresi, 15].

Allahu Teâlâ (yine) şöyle buyurdu: “...Allah sizden iman edenlerle, kendilerine ilim verilmiş olanları derecelerle yükseltsin...” [Mücâdele suresi, 13]. Hak Teâlâ (yine) şöyle buyurdu: “...De ki: Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?” [Ez-Zümer suresi, 9].

Gençliğimin başlangıcında (o şerefli ilmin) tahsiline yönelik çabalar gösterdiğim, fikir deryâlarına dalarak uykusuz kalmanın getirdiklerine göğüs germeye başladığım ve parmakla gösterilen fazîlet sahibi âlimlere mürâcaat ettiğim zamanlarda (o) büyük hocalar onu değerli öğrencilere öğretmem için bana sözlü ve yazılı olarak icâzet verdiler. Ben bu durumda iken, ilim öğrenmek için gayret gösteren İstanbullu Muhammed Reşîd oğlu Muhammed Zihni Efendi bana geldi ve benden icâzet istedi. Allah ona aziz ve güçlü olan lütfuyla muamele eylesin!

(O genç) menkul (rivâyete dayanan) ve ma'kûl (aklî) ilimleri yanımda okuyunca onu imtihan ettim ve onu iyi (derecede) ve icâzet (almaya) lâyık gördüm. Bunun üzerine, anlatmak, nakletmek (bilgi aktarmak) ve öğüt vermek (va'z) şeklindeki derslerinin ardından beni (duadan) unutmamasını isteyerek ona icâzet verdim. Ben ona bu icâzeti, fazîlet sâhibi, olgun (kemâl sâhibi) âlim ve ilmiyle âmil Yakovalı Bayram oğlu Ali'nin –ki Yüce ve kuvvet sâhibi Allah ona selâmet versin!-²² bana verdiği icâzete dayanarak verdim. O da bu icâzeti bana, çok ileri görüşlü ve bir nimeti (ehil olanlara) dağıtan Giritli Hasan oğlu Süleyman'ın kendisine verdiği icâzete istinaden vermiştir. O da bu icâzeti, âlim, fazîlet sâhibi, ilmiyle amel eden kâmil (olgun ve başkalarını) olgunlaştıran İspirli Muhammed oğlu İbrahim'in verdiği icâzete dayanarak vermiştir. Nitekim ona (İspirli Muhammed oğlu İbrahim'e) de, âlimlerin tâbî olduğu, faziletli kişilerin güvenip dayandığı zamanının en faziletlisi, devrinin en bilgisi, hikmet sâhibi ve hakikatleri arayıp ortaya koyan, meseleyi inceden inceye ele alan felsefe âlimi, Palabıyık Efendi'nin kardeşi diye ünlenmiş ve Hz. Ali soyundan bulunan Yusuf oğlu Hacı Abdürrahim icâzet vermiştir. Bu faziletli kişi de kardeşi olan muhakkık âlimlerin en faziletlisi, müdekkik faziletli olan en olgunu, asrının tekten âlimi ve zamanının yegânesi, âlim filozof Yusuf el-Alevî (Hz. Ali soyundan) oğlu Muhammed Efendi'nin mücâzi (icâzet verdiği kimse) idi.

Bu (merhum da) âlimlerin en bilgisi, faziletli olan en üstünü Hacı Emirzâde diye meşhur Güzelhisarlı (Aydın) Ahmed oğlu Âlim Muhammed'den mücâz idi. (Bu) merhum (hoca) ise muhakkık âlimlerin en meşhuru, derin, kâmil âlimlerin en olgunu (sayılan) Ali en-Nisârî'nin torunu Muhammed'den mücâz idi. Bu merhum da, âlimlerin sultanı, faziletli olan burhânı, asrının allâmesi, devrinin gizli mânâları çıkaran âlimi, Şehîd Şeyh Abdullah'ın oğlu olan es-Seyyid Abdurrahman er-Rûhî'den mücâz idi ki, bu (Şeyh Abdullah) Efendi şerefli Hac

22 Bu tarzdaki ifâde, bu icâzetnâmenin verildiği ve henüz tesbit edemediğimiz tarihte müciz Kü-tahyalı Abdurrahman Efendi'nin hocası olan Yakovalı Ali Efendi'nin hayatta olduğuna işaret etmektedir.

ziyaretinden dönerken, Tebûk'da (vefat edip oraya) defnedilmiş bulunmaktadır. Bu es-Seyyid Abdurrahman er-Rûhî de Kayseri Müftüsü Kayserili (sonra Âmidli²³ Receb Efendi'nin talebesi Ali en-Nisârî'den ve Karamanlı İbrahim'den mücâz idi ki bu ikisi (ilmi) Tebrizli Yahya Bey tarafından kendisine icâzet verilmiş olan, zamanının tekden âlimi (sayılan) Şirvanlı Süleyman'dan almışlardır. O (Yahya Bey de) Şîrâzlı Habîbullah Mîrzâcan'dan icâzet almıştır. (Habîbullah ise) ümmet ve dînin cemâli olan Şîrazlı Mahmud'un talebelerinin en üstünüdür. (Mahmud ise) (bildiği) bütün ilimlerini el-allâme es-Siddîkî ed-Devvânî ve Kâzerunlu Mazharüddine nisbet etmektedir (yani ondan öğrendiğini söylemektedir. Bu son ikisi ise allâme es-[Seyyid] eş-Şerîf'in ilimlerinden istifade etmeleriyle iftihar etmektedirler (es-Seyyid Şerif) Mübârek Şâh'ın talebesi, o muhakkık Kutbuddin Râzî'nin, o, Şîrâzlı Allâme'nin, o Kazvinli el-Kâtib'in talebesidir; o, büyük din âlimi (imam) Mefharuddin'in talebesidir. O, Huccetü'l-İslâm el-İmam Gazzâlî'nin talebesidir; o İmâmuharemeyn Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf el-Cüveynî'nin talebesidir.

Yukarıda adı geçen merhum hocaların hocası Ali en-Nisârî'nin torunu Muhammed'e de âlim, fâzıl, kâmil muhakkıkların efendisi, müdekkiklerin senedi (sayılan Dârendeli Muhammed Efendi) tarafından icâzet verilmiştir.

(Bu) (Dârendeli Muhammed) merhum da Saçaklızâde diye meşhur olmuş faziletli, Maraşlı Ebubekir oğlu Muhammed'den icâzetli idi. (Saçaklızâde ise) Dârendeli Hamza'ya bağlıdır. (Hamza Efendi de Gûranlı Ali ve Gûranlı Zeynelâbidîn Efendilerden feyz almış olan Muhammed et-Tefsîrî'nin mücâz talebelerinin en meşhurdur. O ikisi Gûranlı Ali ve Gûranlı Zeynelâbidîn) de, Mirzâcân'ın talebesi bulunan Ahmed el-Müncelî'nin talebelerinden Şeyh Abdullah el-Cezerî'nin talebeleridir.

Şeyhlerin şeyhi (merhum) Güzelhisarlı (Aydın) Âlim Muhammed'e de ilmiyle âmil, fâzıl, kâmil, pek ihlaslı, takvâ sahibi Yâsincizâde diye tanınmış olan Osman (Efendi) tarafından icâzet verilmiştir. Merhum (Yâsincizâde) da derin ilim sahibi ve dertlere derman faziletli âlim Kilisli Hüseyin oğlu Ali tarafından mücâz idi. (Kilisli ise) olgun âlimlerin hocası, mâhir âlimlerin becerikli olanlarından, faziletli kişilerin babası, ülker ve diğer yıldızlar arasında (güneşin üstünlüğü ile) meşhur olması gibi doğu ve batı (âlimleri) arasında ünlenmiş olan Kazâbâdlı Muhammed oğlu Ahmed (Efendi)'den icâzetli idi. O (Kazâbâdlı) da, faziletli hoca, kâmil üstâd, rivâyette rehber, dirâyette yeterli âlim, (önce) Erzurumlu,

23 Burada Kayseri sonra Âmid yazılmışsa da doğrusu önce Âmidî (Diyarbakirli) olup sonra Kayseri'ye yerleşmiş, sonra da Tire'ye göç etmiştir. Bkz. Zâhid el-Kevserî, *a.g.e.*, s. 33; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333, s. 314.

sonra Tokatlı ve Zurnazâde diye meşhur olan Hasan Efendi'den daha sonra da hocaların hocası, zamanının kutbu ve devrinin (Ebu Hanife) Nu'mân'ı sayılan Muhammed et-Tefsîrî'den okumuştur.

[Yukarıda adı geçen] Güzelhisarlı (Aydınlı) olan faziletli kişi Âlim Muhammed de babası, muhakkık âlimlerin kendisine tâbi olduğu, müdekkiklerin kendisine güvendiği sırında benzeri olmayan düşüncelerinde zamanın yegânesi Mustafa oğlu es-Seyyid el-Hac Ahmed'den okumuştur.

Muhakkık âlim, hikmet ve felsefe mütehasşısı, meseleleri inceden inceye ele alan (müdekkik) filozof, hocaların hocası, Palabıyık Efendi diye tanınmış olan (Ali b. Ebû Tâlib soyundan) Yusuf oğlu Muhammed el-Alevî de (kendi tahsili hakkında bilgi vermek sadedinde) şöyle demiştir: “Babam İbrahim oğlu Hacı Yusuf Hazretlerinin huzurunda olduğum zamanda bana taşana kadar çok ilim öğretti. Bir mikdar da Müftüzâde diye meşhur olan Muhammed (Efendi)'den ilim öğrendim.

Hocaların hocası, âlimlerin tâbi olduğu ve faziletli kimselerin itimat ettiği bir zât olan Hacı Yusuf el-Alevî oğlu Hacı Abdurrahim (Efendi) de (kendi tahsili hakkında) dedi ki: “Gençliğimin ilk zamanlarında ben ayrıca hocamın hocası olan Hacı Emirzâde'nin huzurunda İsağocî'nin başından Hâşiyetü'l-âdâb matlabına kadar okudum. Fâzıl allâme, pek zeki, derin âlim İsmail el-Gelenbevî'nin yazdığı eserlerden de pek çok istifâde ettim. O kadar ki o zât âdetâ bu fakîrin (benim) ma'nevî hocam oldu. –Allah onların kabirlerini nurlandırsın; bereketlerinden üzerimize yağdırsın; bizleri de onları da er-Reffik el-a'lâ'da haşretsin! Bu işler, Allah'a asla zor değildir.”

Sözümü, Muaz (r.a)'in rivayet ettiği hadiste insanların Efendisi' nin yaptığı tavsiye ile sona erdirelim. Muaz söyle demiştir: “Rasülüllah (s.a.v) benim elimden tuttu ve bir hayli yürüdü. Sonra şöyle buyurdu: Ey Muaz! Sana Yüce Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederek (takva ile) yaşamayı, doğru sözlü olmayı, ahde vefâyı, emâneti yerine getirmeyi, hainliği bırakmayı, yetime merhamet etmeyi, sözünde durmayı, tatlı söz söylemeyi, selam vermede cömert davranmayı, okurken iyi düşünüp anlamaya çalışmayı, ahireti sevmeyi, savaşta telaşa kapılmamayı, beklentilerini kısa tutmayı, işini güzel yapmayı tavsiye ediyorum ve sana bir müslümana sövmeni, bir yalancıyı tasdik etmeni, doğru söyleyen bir kimseyi yalanlamayı ve adalet sahibi bir başkana (yönetici kumandan) isyan etmeni, yeryüzünde fesat çıkarmanı yasaklıyorum.

Ey Muaz! Her taşın ve ağacın yanında (her yerde) Allah'ı zikret. Gizliye gizli, açığa açık her günaha yeni bir tevbe et.”

Bu hadisi Beyhâki -ki Allah ona rahmet eylesin!- rivâyet etmiştir.

Ben bu icâzet verilen talebeden, duanın kabul olduğu zamanlarda samîmî dualarında beni unutmamasını rica ediyorum.

Ey Rabbimiz! Bize hidâyet verdikten sonra gönüllerimizi bâtıla meylettirme! Bize kendi katından bir rahmet bağışla! Şüphesiz ki sen çok bağışlayansın. Rabbimiz! Hesabın görüleceği günde bizi ve anne babalarımızı ve müminleri bağışla! İnşallah, son sözümüz “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün rasulullah!” olur.

Yüceliğine sığınarak Allah’a hamd ediyorum.

Bu sözleri Rabbinin nimetlerine muhtaç Kütahyalı Abdurrahman b. Muhammed -ki Allah ikisini de mağfîret eylesin- (diliyle) söylemiş, kalemiyle de yazmıştır.

Mühür (es-Seyyid Abdurrahman el-Fevzî).

Kaynakça

Alkan, Ercan, “Kelâmî Dergâhı Postnişîni Es’ad Erbilî’nin Şeyh Mustafa Efendi’ye Verdiği İcâzetnâme”, *Hulûsî Dîvânı*, haz. Veysel Akkaya, İstanbul, Mavi Yayıncılık, 2005.

Arslan, Ahmet Turan, “Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî’nin Verdiği Bazı İcâzetnâmeler”, *Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Sempozyum Bildirileri*, 11-12 Temmuz 1992.

_____, “Harput’ta Bir Âlim Sülâlesi: Efendigil Ailesi”, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, II, Elazığ, 1999.

_____, “Kemâleddin İbnu’l-Hümmam (790-861h/1388-1475 m) Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri”, *Kemâleddin İbnu’l-Hümmam Hayatı, Eserleri ve İlmi Kişiliği (25-26 Mayıs 1991) Sempozyum Tebliğleri*, Sivas, 2007.

_____, *Son Devir Huzur Hocalarından Ahmed Nuri Efendi*, İstanbul, Alemdar Ofset, 2008.

_____, *Son Devir Osmanlı Âlimlerinden Mehmed Zihni Efendi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, İstanbul, MÜF Vakfı Yayınları, 1999.

Ayar, Talip, “Bir Osmanlı Müderrisinin İcâzetnâmesi ve Tarihî Kaynak Değeri Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkic*, 9/1, Ankara, 2014.

Ayaz, Kadir, “Zâhid el-Kevserî’nin İcâzetnâmesinde Yer Alan İsnadların

Osmanlı Anadolu'sundaki Tarihçesi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 2015.

_____, "Bandırmalı Küçük Hâmid Efendi'nin Hadis İcazetleri ve Câmiu' rivâyâtî'l-fehâris ve lâmiu' icâzâtî ehli'l-fevâris Adlı Eserindeki Rivayet Birikimi", *Osmanlı'da İlm-i Hadis*, İstanbul, İsar Yayınevi, 2020.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333.

Derman, M. Uğur, "Türk Yazı San'atında İcâzetnâmeler ve Taklid Yazılar", *VII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 25-29 Eylül 1970), Bildiriler*, II, Ankara, 1973.

Dinler Murat, "Mehmed Zihni Efendi'nin Şerhu Teshîli't-tahsîl Adlı Eseri (inceleme ve tahkik)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), danışman Ahmet Turan Arslan, FSMVÜ SBE Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2013.

Durmuş, Arslan, "Abdülhamid Rüştü (Görücü) Efendi (1860-1923) ve İcazetnameleri", *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt XV, sayı 1, Sivas, 2011.

Düzenli, Muhittin, "İslam Rivâyet Geleneğinde İcâzet", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, Samsun, 2004.

el-Kettânî, Abdülhayy b. Abdülkebîr, *Fehrasu'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemu'l-me'âcim ve'l-meşyehât ve'l-müselâat*, nşr. Hasan Abbas, 2. bs., I-III, Beyrut, Dâru'l-garbi'l İslâmî, 1402h/1982m.

el-Kevserî, M. Zâhid, *et-Tahrîru'l-vecîz fîmâ yebteğîhi'l-müstecîz*, baskı yeri yok [Kahire], 1360h.

_____, *et-Tahrîru'l-vecîz fîmâ yebteğîhi'l-müstecîz*, Abdulfettah Ebû Gudde neşri, Haleb, Mektebû'l-matbû'âtü'l-İslâmiyye, 1413h/1993m (M. Zâhid el-Kevserî'ye ait başka icâzetler ile birlikte).

Erünsal, İsmail E., (söyleşi: Halil Solak), *Yirmi İki Mürekkep Damlası Osmanlı Sosyal ve Kültür Tarihi Üzerine Sohbetler*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2021.

Görkaş, İrfan, "Bolvadinli Ahmet Fevzi Efendi ve Konyalı Mehmet Vehbi'nin İncelenmesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 26, 2009.

İdrız, Mesut, "İslam Eğitim Anlayışında İcâzet Geleneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 2003.

İbn Âbidîn, *Sebetü'bni Âbidîn*, tahkik Muhammed b. İbrahim el-Huseyin, Beyrut, Daru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1403h/1983m.

İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, I-II, İstanbul, İz Yayıncılık, 1997.

Kara, İsmail, *İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiyeye Meselesine Dair Birkaç Not*, gözden geçirilmiş 7. bs., İstanbul, Dergah Yayınları, 2022.

Koç, Mustafa, “Abdurrahman Fevzi”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, I, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Kütahyalı Abdurrahman Efendi, *Mıkyâsü'l-lisân Kıstâsü'l-beyân*, bugünkü dile çeviren Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1942.

Kütahyalı Abdurrahman Hoca, *Mıkyâsü'l-lisân Kıstâsü'l-beyân*, İstanbul, Mahmutbey Matbaası, 1299.

Mardin, Ebu'l-ulâ, *Huzur Dersleri*, haz. İsmet Sungurbey, II-III, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1966.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul, 1971.

Sertoğlu, Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1986.

Topaloğlu, Bekir, *Günlerim Böyle Geçti “Hatıra ve Günlükler”*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2021.

Yinanç, Mükrimin Halil, “İcâzetnâmeler ve Seyyid Şerif Cürcânî”, *Tarihten Sesler (Aylık Tarih Mecmuası)*, cilt I, sayı 8/9, İstanbul, 1943.

Ek: Mehmed Zihni Efendi'nin İcâzetnâmesinin Orijinali

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله الذي علمنا ما لم نعلم واحمدنا بتعليم العلوم والكرم و
 الصلاة والسلام على محمد المرشد للامم وعلماؤه واصحابه العالمين بترقية
 النبي المحترم (وبعد) فاعلم وفقك الله تعال وانا بطاعته ان
 السبب ليل الاكرامات الطيبة والمقامات السنية والمراتب البرية والسعادة
 الابدية هو العلم الشريف حيث قال عليه الصلاة والسلام من سلك طريقا يلتمس
 فيه علما سهل الله له طريقا الى الجنة وان الملائكة لتضع ارجلكم على
 العلم رضاء بما يوضع وان العلم يستفخر له من في السموات ومن في الارض
 والحياتان في الماء وان فضل العلم على العباد كفضل القمر ليلة البدر
 على سائر الكواكب وان الزاهد العابد بلا علم كقوس بلا وتر وان العلماء ورثة
 الانبياء قال عليه الصلاة والسلام من تفضه في دين الله تعال كفاه الله تعال
 في دينه ودينه وقال الله تعال وانزل الله عليك الكتاب والحكمة وعلمك
 ما لم تكن تعلم وكان فضل الله عليك عظيما وقال الله تعال ولقد آتينا داود
 سليمان علما وقال الحمد لله الذي فضلنا على كثير من عباده المؤمنين وقال
 الله تعال يرفع الله الذين آمنوا منكم والذين اوتوا العلم درجات وقال الله
 تعال هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون ولما كنت حيث نحو تحصيله في
 عنفوان شبلي وطفقت اقوم موارد السر غائضا في لبح الافكار وبزت
 الحجب الإراجعة الفضلاء المشار اليهم بالبنان اجازني المشايخ الفخام
 بميزة ملحوظة وكتوبة ان اعلم ما علمته الطبعة الكرام وبينا اننا في هذا الشأن

جوف ٧

إذ قصد فطلب مني الإجازة السمي في طلب العالم محمد أفندي هني
 ابن محمد ربيد الاستانبولي عامه الله بلطف العزيز القوى لما ضاع على
 المنقول والمعقول فاستجبت له فوجدته جيدا وحقيقا للإجازة فاجزته
 بشرط ان لا ينشأ غضب الدرس بالافادة والنقل والتكيد ورويته
 بالصالح والتقوى والتعبير حسبا بجاز في الفضل الطاهر والعالم العامل
 علي بن براهيم الباقوي حسبا بجازة الامام الاوزاعي سليمان بن مسعود ^{صلى الله عليه وسلم}
 الكوفي حسبا بجازة الاستاذ العالم الفاضل والمعال الطاهر المكنى ابراهيم
 ابن محمد الاسيري كما اجازته قدوة العلماء وعمدة الفضلاء افضل زمانه و
 اعلم اوانه الحكيم المحقق والفيلسوف المدقق الخالع عبدالرحيم بن يوسف
 العلوي الشهير بابن الابي اذني وكان ذلك الفاضل مجازا من اخيه
 افضل العلماء المحققين والفضل الفضلاء المدققين وصبره وفيرهم
 الحكيم البحر والفيلسوف الجبر محمد بن يوسف العلوي المشهور ببلال بن اذني
 وكان المرحوم مجازا من اعلم العلماء وافضل الفضلاء عالم محمد بن احمد الكوراني
 الشهير بحاجي اميرزاده وكان المرحوم مجازا من اشهر العلماء المحققين والمكمل للعلماء
 المتبحرين محمد حفيد شيخ البشاري وكان المرحوم مجازا من سلطان العلماء بهان
 الفضلاء علامة عصره كشاف عصره السيد عبدالرحمن الرومي بن الشيخ
 الشريف عبدالله اليه الراجعون في قول حاشيا من الحج الشريف وكان المرحوم مجازا
 من علي النيسابوري بقبضته الروم تلميذ رجب القيصر الاممي وابراهيم
 الصطفي وهما اخذا عن المولى الفريد سليمان الشرواني المجازي من
 يحيى بن التبريزي وهو جيب الله ميرزا جان الشيرازي افضل تلامذة
 جمال الملة والدين محمود الشيرازي الطاهري كل علومه الا العلامة الصديقي
 الدواني وظهر الدين الكازروني وهما مفتخران بالانقسام من عيال علم

سلمة الله
 المعالي القوي

العلامة الشريف الجرجاني تلميذ مبارك شاه تلميذ المحقق قطب الدين الرازي
 تلميذ العلامة التبريزي تلميذ الكاتب القزويني تلميذ الامام فخر الدين الرازي
 تلميذ الامام حجة الاسلام الفاضل تلميذ امير الحريان عبد الملك بن عبد الله
 ابن يوسف الجويني ولقد اجيز المرصوم المرقوم استاذ الاساتذة محمد حفيد
 علي النيسابري ايضا من العالم العادل والفاضل الطاهر سيد المحققين وسيد
 المدققين محمد الدارزكي وكان المرصوم بجازا من الفضل محمد بن اب
 بكر المرعشي الشيرازي بجاق زاده وهو متب بالجمرة الدارزكي اشهر مأذون
 محمد النضيري المتفيض من حضرة علم الاوراق وزير العابدين الكوراني
 ودها تلميذ الشيخ عبدالله الخرزى من اصحاب احمد المتبحر تلميذ ميرزا جهان ولقد
 اجيز المرصوم استاذ الاساتذة عالم محمد الكورطحصاري ايضا من العالم العادل والفاضل
 الطاهر الفقيه الفقيه شيخ الشيخ عثمان المعروف بياخي زام وكان المرصوم
 بجازا من العالم النحرير والفاضل الاكبر علم بن حسين الكليسي وكان
 هو بجازا من استاذ الكلمة وهذاق الموقر اب الافضل المسترشد بن الشريف
 والمغارب استاذ المشايخ بن النجوم والاكابر احمد بن محمد القزويني
 وقرأ هو علم الموا الفضل والاستاذ الطاهر هداية الرواية وكفاية الدير
 حسن الاضروي ثم التوقاي الشيرازي زاده ثم قرأ هو علم الاستاذ الاكابر
 قطب زمانه ونعمان اوانه محمد النضيري وقرأ ذلك الفضل عالم محمد
 الكورطحصاري ايضا علم والده قدوة المحققين وعمدة المدققين عديم المثل
 في عصره فريد الاله في فكره السيد الحاج احمد بن مصطفى وقال الحكيم الحق
 والفيلسوف المدقق استاذ الاساتذة محمد بن يوسف العلوي الشيرازي
 اذني ولقد افاض علم كثيرا من العالم حين كنت بين يديه من حضرة والده
 الحاج يوسف بن ابراهيم واخذت شيئا من محمد الشيرازي فبقي زاده وقال

استاذ الامانة قدوة العلماء وعمق الفضلاء الحاج عبد الرحيم بن
 الحاج يوفى العلوي وانا قرأت ايضاً على استاذ استاذي الحاج
 اميرزاده في اوائل الشباب من اول ايساغوجس الاطرب ميثمة الآيات
 واستفدت كثيراً من العلوم من تأليفات الفضل العلاء والتحرير
 الفطرية اسمعيل الكلبوي حتى صار استاذاً مضموناً لهذا الفقيه نورالله
 قوبرهم وانا ضللتنا من برطنتهم وصرنا وياهم بالرفيق الاعلى وما ذلك
 على الله بغيره ولتختم الكلام بما وصى به سيد الانام فيما روى معاذ رضي
 الله تعالى عنه انه قال اقتدي بى رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم ففى
 ميلادهم قال يا معاذ اوصيك بتقوى الله تعالى وصدق الحديث ووفاء
 العهود واذا الامانة وترك الخيانة ورحم اليتيم وحفظ الجوارح
 الكلام وبذل السلام والحققة في القرائنة وحب الآخرة وعدم الميغ في الحرب
 وتصبر الامل ومن العمل والظاك ان تشتم مسلماً وان تصدق طاباً وتكذب
 صادقاً وتقصي اماماً عادلاً وان تفسد في الارض يا معاذ اذكر الله تعالى
 عند كل حجر وشجر وأحدث بكل ذنب توبته الرب بالرب والعلانية بالعلانية
 رواه البيهقي رحمه الله تعالى واحب من هذا المستجيز المجاز ان
 لا يسأل في مظان الابهابة عن دعائه الخالص ربنا لا تزغ قلوبنا بعد
 اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب ربنا انفقنا
 ولو الدنيا وللمؤمنين يوم يقوم الحساب لا اله الا الله محمد رسول الله آفر
 قاله ورحمة الله عليه وعمره الله عليه وسلم
 من محمد الكوماني محمداً

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.